

Спогад про Ауезова (1967—1971)

Гончар Олесь Терентійович

Чоластий, скульптурно виразним обличчям примітний серед загалу...

Двічі довелось мені близько спостерігати Мухтара Ауезова: уперше в його рідній республіці, коли Казахстан вшановував свого улюбленого письменника з нагоди 60-річчя; і вдруге, коли нам обом у складі групи радянських письменників довелося декілька тижнів подорожувати по Америці.

Ауезов усвідомлював, що репрезентує не лише казахську, але і всю багатонаціональну радянську літературу. Під час розмов в американських університетах, з видавцями, в редакціях журналів, на прес-конференціях він завжди знаходив добре слово як для російської, так і для української, білоруської, грузинської та інших братніх літератур.

Мухтар Омарханович був надзвичайно привабливою людиною. Завжди зичливий, привітний, він з першого погляду привертав до себе симпатії людей. До таких, як він, одразу проймаєшся довір'ям, у його товаристві відчуваєш себе легко, вільно, невимушено. Таке почуття Ауезов викликав насамперед своєю уважливістю, тактом, високою внутрішньою культурою. Похвальба, пиша, чваньковитість, розв'язність були Ауезову зовсім чужі. За будь-яких обставин він залишався самим собою, простим, природним, ніколи при цьому не втрачаючи почуття власної гідності. Правдивість, ясність були в ньому так само натуральні, як і в його творчості.

Людина мисляча, він мав звичай до всього приглядатися вдумливо, без поспіху, ґрунтовно, наче намагався розгадати в речах і явищах їх потаємний смисл. Цей нахил письменника одразу помітили спритні американські репортери. Любителі давати прізвиська, вони нарекли Ауезова філософом, мудрецем Сходу. З цим прізвиськом «філософ Сходу» — він і промандрував по всьому континенту, по шпальтах численних газет.

Бачу його за різних обставин: то в бібліотеці конгресу в Вашингтоні, де він поважливо бесідує з бібліографом, що виявився знавцем тюркської філології, то в долинах квітучої Каліфорнії, а потім у горах, біля урвища величезного каньйону, де мимоволі виникають думки про могутність природи, про нерозгадану ще, таємничу минувшину нашої планети; бачу нашого друга, як він крокує по кам'янистій перепаленій землі індійської резервації, де кінчається «американський рай» і скорботно сидять біля вбогих, з картону зліплених будиночків старі, виснажені жінки з сумовитими очима. Їхня печаль відбивається на обличчі Ауезова.

Хоча Мухтар Омарханович був добрим і чемним, його, уславленого письменника, високоосвічену людину, не переставало дратувати невігластво багатьох жителів цього континенту, людей, котрі, вважаючи себе цивілізованими, були дивовижно обмежені в своїх знаннях про народи нашої країни, про їхню історію, культуру. Ауезов не приховував обурення з такої самовпевненої поверховості:

— Як можна вважати себе культурною людиною, нічого не знаючи про життя цілої нації, навіть не підозрюючи, що були на світі Рудакі, Шевченко, Руставелі...

Для декого — і в Нью-Йорку, і в Бостоні,— письменник був особою екзотичною, несподіваною в

багатстві свого духовного розвитку: звідки він з'явивсь? На якій землі виріс цей дивний азіатський філософ?

І згадувалась Алма-Ата. Сонячна, в енергії життя столиця його республіки. Уночі білокорі тополі над алмаатинськими вулицями шелестять зовсім по-українському, а під ними внизу арики дзюрчать голосом Азії, її трударів і поетів, у тому дзюрчанні мелодія тисячоліть... У щось єдине, як музики плин, зливались ці ночі, і задумливі яблуневі ліси в горах, і золота осінь Ауезова, увінчаного всенародною славою. Це було його свято. У всіх ювілейних випробах ми, гості з республік, бачили його незмінно радісним, і здавалось навіть, що найперше не за себе він радіє, скільки за відроджений свій народ, за яскравість його обдарувань, за його гостинність, за широку його душу, за зрослий рівень його культури, знань, освіченості. Студенти і студентки, які вітали Ауезова, і пастухи, що приїхали зі степів, і столичні вчені, нащадки тих нещасних бідарів, яких з таким бодем колись малював на засланні Тарас Шевченко, сини й дочки народу, що в революції знайшов свою нову, щасливу долю,— всі вони розуміли, яке значення має праця Ауезова. І, мабуть, не одному з нас подумалось у ті дні, яким великим може бути внесок письменника в духовне життя нації, як багато може зробити чесний талант для народу. Бо для багатьох і наших і зарубіжних читачів епопея Ауезова була відкриттям, через неї ніби сам народ заговорив про себе, про свою історію, свої здібності, про свої прагнення і надії.

Ми тоді виїжджали в степи, і думаю, що ритм ауезовської прози, її величава плавкість повніше сприймалися кожним з нас саме тут, хто вперше бачив ці простори, цей розмах природи з її океанним привіллям степів і вершинами гір, кожним, хто відчував мудрий плин, епічну неквапливість степового часу...

Увечері в садку до пізньої ночі слухали ми одного з степових Гомерів, що знав напам'ять багато тисяч рядків народного епосу. Ауезов час від часу пояснював гостям зміст і художні особливості окремих картин. Незабутня то була ніч. Народний співак і професіональний літератор, як вони, ці двоє, з півслова розуміли один одного, з якою взаємоповагою радились між собою, намагаючись глибше, точніше витлумачити те чи інше місце твору. І видно було, як об'єднує їх розуміння мистецтва, почуття гордості за свій народ, за багатство і красу його художніх творінь.

Цей епізод знову потім пригадався в Нью-Йорку, коли на одному з вечорів, влаштованому на честь делегації радянських письменників, Ауезову самому довелося виступати в ролі акина, в ролі блискучого поета-імпровізатора. Це було під кінець нашої поїздки. Багато було бачено, багато передумано, було про що розповісти. Ауезов присвятив своє слово Нью-Йорку, назвавши його «ка-м'яною книгою», де сторінки — хмарочоси. Він наче гортав цю кам'яну книгу і читав її хмарочоси справді як мудрець, як людина, що вийшла з бураних ночей кочового життя, з неозорих степів піднялася до вершин людської культури і осягла таке, чим варто поділитися з людьми. Треба було бачити, з якою напруженою увагою слухали Ауезова наші нові американські друзі, заповнені глибиною його думки і щедрістю його могутніх поетичних асоціацій, скорені інтелектом людини, що, впевнено розгортаючи, читала велику й драматичну книгу сучасної цивілізації. Тоді Ауезов ще більше відкрився нам усім натхненною, проникливою силою свого обдарування.

Таким і запам'ятався: великими виразистими очима, що світяться розумом, добротою, душевною, променистою усмішкою...

Нещодавно знову довелося бути в Казахстані. В будиночку, де жив Ауезов, тепер уже музей. Син його, що тоді ще тільки вчився, нині зустрів нас на аеродромі, його відрекомендували: знавець мов, кандидат наук.

Нема Мухтара Омархановича, та всюди він і зараз тут присутній у житті свого народу. Його ім'я з пошаною вимовлялось у розмовах, його книги стали окрасою бібліотек. З думкою про нього пролітали ми над його суворими степами. Летимо на Гур'єв — далі на форт Шевченків. У літаку співають піонери-казашата, повертаються додому з екскурсії. А під крилом зовсім ніби не наша планета. Пустеля понура, чорна, тільки де-не-де мертве око соляного озера поблискує в небо. Як із дна кратера. Ця чорна, порита байраками пустеля з мертво-виряченими фарами соляних озер — це все край Тарасових страж-дань. Тільки тут розумієш, що багато його поезій народилося з контрасту, із спраги, з видив отих голубих українських просторів, білих хаток, левад... У казематній одиночці, певне, легше було б коротати дні, ніж тут, на краю світу, в похмурім безлюдді, де ніщо не росте, де на всьому мовби лежить печать божої кари. «І дебрь-пустиня неполита...» Одначе, що це? Зелений оазис, стрункі корпуси сучасного міста. Молоде місто Шевченко розкинулось на березі колись пустельного Каспію. Всього десять років місту, а вже налічує воно вісімдесят тисяч мешканців, і все це місто з заводами та рудниками живе... на опрісненій морській воді! І незвична оку зелень парків теж тут вся від цієї води. Славиться місто Шевченко, що тут працює атомна станція, будується перший у світі реактор на швидких нейтронах, сюди їдуть делегації вчених з багатьох країн. Місто молодих будівників виросло в мертвій пустелі, де раніш не побачити було і юрти кочівника.

Шевченко і Аuezов... Один вийшов з-під кріпацького канчука, другий — з кочівницької юрти, і обидва, велетні духом, поєдналися тут, перед лицем нового життя, назавжди ввійшли в серця наших народів.

1967—1971

Постійна адреса: http://ukrlit.org/honchar_oles_terentiiovych/spohad_pro_auezova